

9 771019 468006

İLETİŞİM YAYINLARI
KDV DAHİL 5.000.000.- TL

TEMMUZ 2003
CİLT 40 • SAYI:

235

ISSN 1019-4681
212163 - 2003/07

tarikh VE toplum

aylık ansiklopedik dergi

CUMHURİYET DÖNEMİNDE İSTANBUL RUM BASINI

SÜRYANİLER...

1900'LÜ YILLARDA İSTANBUL'DA YAHUDİ FUHUŞ TACİRLERİ

TÜRKLEŞTİRME SERÜVENİNDE RESMİ DİL VE TATİL SORUNSALI

1949
IANOYAPIOΣ
ΠΑΡΑΤΚΕΥΗ

Muhalif, Asî ve Sıra Dışı-II

S E L Ç U K Ç I K L A

Baha Tevfik'in Edebiyatçılığı ve Tesirleri

Baha Tevfik'in edebiyata ilgi duyması felsefeye ilgi duyduğundan önceye, idadînin ilk yıllarına rastlar. O, idadînin birinci sınıfında "Naci'nin verdiği heves-i şiirle" derslerini ihmal etmiş ve aynı sınıfı üst üste iki sene okumuştur. Onun felsefeye olan merakı ve ilgisi ise daha sonra, idadînin son sınıflarından itibaren artmıştır.

Baha Tevfik'in edebiyat ve felsefe hevesinin ilk kaynağını idadîdeki edebiyat ve felsefe hocası Bıçakçızâde Hakkı'da aramak gerekir. Tarih boyunca büyük hocalar muhakkak bazı büyük öğrenciler yetiştirmişlerdir. İşte Bıçakçızâde Hakkı böyle büyük bir hoca, Baha Tevfik, Şahabeddin Süleyman ve Yakup Kadri gibileridir. İşte Bıçakçızâde Hakkı böyle büyük bir hoca, Baha Tevfik, Şahabeddin Süleyman ve Yakup Kadri gibileridir. İşte Bıçakçızâde Hakkı böyle büyük bir hoca, Baha Tevfik, Şahabeddin Süleyman ve Yakup Kadri gibileridir. İşte Bıçakçızâde Hakkı böyle büyük bir hoca, Baha Tevfik, Şahabeddin Süleyman ve Yakup Kadri gibileridir.

sında H. Vasfi Menteş, Şükrü Saraçoğlu, Refik Şevket, Sırrı Day, Hilmi Uran ve alt sınıf olan dördüncü sınıfta Bezmi Nusret Kaygusuz, Abdullah Feyzi, Memduh Süleyman, Hâmit Suphi, Ragıp Nurettin ve Alemdaroğlu Ömer Lütfi gibi kişiler vardır⁵⁴ ve bu kişilerin hepsi de ileriki yıllarda edebiyat, felsefe, siyaset, spor ve sanat gibi farklı alanlarda ünlenecek şahsiyetler olarak Bıçakçızâde Hakkı'nın yetiştirdiği öğrencilerdir.

Baha Tevfik'in idadîde başlayan edebiyat ve felsefe merakı Mülkiye'de artarak devam eder ve 1907'de mezun olup İzmir'e döndüğü günlerde Ömer Seyfettin de İzmir Jandarma Okulu'na hoca olarak tayin edilmiştir. Ömer Seyfettin İzmir'deki görev yıllarında (Temmuz 1907-Ocak 1909),⁵⁵ Bıçakçızâde Hakkı, Türkçü Necip, Baha Tevfik, Şahabeddin Süleyman ve Yakup Kadri'den oluşan edebî ve fikrî çevre içinde bulunmuş, özellikle Baha Tevfik'le aralarında karşılıklı bir etkilenme olmuştur. Bu devrede Ö. Seyfettin; Baha Tevfik'le psikoloji ve felsefe, Edirneli Türkçü Necip'le dil ve tarih, Yakup Kadri, Şahabeddin Süleyman ile de edebiyat ve estetik konulu sohbet ve tar-

tışmalar yapmıştır.⁵⁶ Bu yıllarda Ömer Seyfettin'in Baha Tevfik'e kısmî bir tesiri olduğu gibi kendisi ondan çok daha fazla tesir almıştır.

Tahir Alangu, Ömer Seyfettin'in İzmir'de etkilendiği çevre hakkında: "Ömer Seyfettin'in bu İzmir günlerinde, edebiyata yönelmede Baha Tevfik'le çevresindekilerden, "sade lisan" konusunda da kendi mütevazi çevresinde "Dilde Türkçülük" düşüncesinin öncülüğünü yapan Türkçü Necip Bey'den etkilendiğini görüyoruz. Ondaki, sürekli bir saplantı hâlinde hayatına hükmedeceğini göreceğimiz Batı edebiyatı ve felsefe merakı, eski töreler ve geleneklere karşı çıkış, sert ve hırpalayıcı eleştirme eğilimi, bütün davranışlarında akılcılığı yürütme çabası, Baha Tevfik'le tam bir aynılık gösterecektir"⁵⁷ der ki gerçekten de Ömer Seyfettin'in İzmir'de aldığı bu iki tesir, onu hayatının sonunu kadar meşgul edecektir.

Yakup Kadri'nin aşağıdaki ifadeleri, Ömer Seyfettin'in Baha Tevfik üzerinde fazlaca bir etki bırakmış olduğu anlamına gelmez. Burada Ömer Seyfettin'in edebiyat vadisinde rehberlik ve mürşitlik etmesi, daha çok cazip ve heves verici bir ortamın ve

* Ondokuz Mayıs Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Arş. Gör.

birlikteliğin önderi olması açısından-
dır: "... derhâl büyük bir takdir ve
muhabbetle etrafına toplandı; diye-
bilirim ki, birkaç zaman bize âdetâ
edebiyat vâdisinde rehberlik ve mür-
şitlik etti. Baha Tevfik, Şahâbettin
Süleyman, o (Ömer Seyfettin, y.n.)
ve ben, birbirimizden hiç ayrılmaz
çoşkun şiir meczuplarıydık... Baha
Tevfik, müstehzi ve reybi, Şahâbettin
Süleyman çoşkun ve gürültücü, ben
utangaç ve sükûfî, akşam üstü mek-
tepten çıkar çıkmaz, koltuğumuzun
altında bir yığın kitap, bizi bekleyen
genç zâbitle görüşmeye giderdik."⁵⁸

Diğer taraftan Bezmi Nusret Kay-
gusuz, Ömer Seyfettin'in Baha Tev-
fik'ten aldığı tesiri anlatırken, "Baha
Tevfik, Garp Edebiyat ve tefekkür
alemini gayet iyi tetkik etmişti. Hat-
tâ diyebilirim ki, Ömer Seyfeddin'i
yetiştiren de odur."⁵⁹ der ki, bu son
ifade Ömer Seyfettin'in Baha Tev-
fik'ten çok daha fazla etkilendiğini
gösterir. İki akranın bu yakın ilişkisi

ilerleyen yıllarda da devam etmiş,
Baha Tevfik, Ömer Seyfettin'in yazı-
larına, çıkardığı gazete ve dergilerde
daima yer vermiş, ancak Baha Tev-
fik'in, Ömer Seyfettin'in etkin gö-
revde olduğu dergilerden biri olan
Genç Kalemler'de herhangi bir yazısı-
na rastlanmamıştır.⁶⁰

Ömer Seyfettin'in İzmir'de şiir,
mensur şiir, hikâye, makale türlerin-
deki yazılarının yayımlandığı gazete
ve dergilerden bir kısmı olan *Haftalık
İzmir*, *Haftalık Serbest İzmir*, *11 Tem-
muz* ve 1909 başlarında İzmir'den ay-
rıldıktan sonra da İstanbul'da yayım
yapan *Tenkid*, *Teşvik*, *Musavver Eşref*,
Piyano/Düşünüyorum, *Felsefe Mecmu-*
ası, *Yirminci Asırda Zekâ/Zekâ* gibi ya-
yın organlarının hepsi Baha Tev-
fik'in çıkardığı veya çalıştığı yazı-
dığı yayın organlarıdır. Bu da gösteri-
yor ki Ömer Seyfettin ile Baha Tev-
fik'in hem İzmir'de hem de İstan-
bul'da birbirleriyle olan yakın ilişki-
leri kesintiye uğramadan devam et-
miştir.

Ömer Seyfettin, İz-
mir'de Türkçü Necip,
Baha Tevfik, Şahâbed-
din Süleyman ve Yakup
Kadri'den oluşan küçük
bir aydın çevresi bulmuş
ve bu çevre içinde onun
en çok etkilendiği arka-
daşı Baha Tevfik olmuş-
tur.⁶¹ Türkçü Necip dı-
şında akranın veya yaşları
birbirine çok yakın olan
bu edebiyatçıların farklı
açılardan birbirlerine
tesir etmeleri kadar do-
ğal bir şey olamaz. Nite-
kim Baha Tevfik, ileriki
yıllarda Ömer Seyfet-
tin'in de içinde bulun-
duğu *Yeni Lisan* hareke-
tinden etkilendiği gibi,
Ömer Seyfettin de Baha
Tevfik'in bazı fikirlerin-
den etkilenmiştir. Me-

Şehabettin Süleyman.

sela Ömer Seyfettin'in İzmir yılların-
da hem Fransızca öğrenmesi hem de
şiir dışındaki edebî türlere daha ciddi
bir şekilde yönelmesi Baha Tevfik'in
ona Fransızca öğrenmesi yolunda
yaptığı etkileyici tavsiyeler üzerine
olmuştur. Ömer Seyfettin de Fransız-
ca'yı kısa zamanda öğrenmiş ve Fran-
sız edebiyatına yönelmiş, bu tarihten
itibaren onun hikâye trafiğinin yo-
ğunluğu da iyice artmıştır.

Ömer Seyfettin, Aka Gündüz'ün
ifade ettiğine göre İzmir'e gidinceye
kadar Fransızca bilmiyormuş. Baha
Tevfik, Ömer Seyfettin'e: "- Azizim,
senin edebiyata büyük istidadın var.
Fakat olduğun noktada kalacaksın.
Katiyen ilerleyemeyeceksin. Bir ec-
nebî lisan bilmiyorsun. Mutlaka isim
yapabilmek için Fransızca öğrenmeli-
sin. Yoksa harâbât şairleri gibi kalır-
sın, demiş. Bu sözler Ömer'e çok tesir
etmiş. Bu sözleri hazmetmiş. Ertesi
günden itibaren bir Fransız pansiyon-
una geçiyor. Türkçe konuşmamak
için dışarıya az çıkıyor. Ayrıca müş-
küllerini de Baha Tevfik halleder ve
ders verirmiş. Üç sene sonra Paris'te
çıkan *Mercur de Soleil* mecmuaların-
da Perviz imzasıyla şiirler yazıyor,
mecmualar da bunları basıyordu."⁶²

Eşref gazetesı.

Abdullah Cevdet.

Burada, Baha Tevfik'in Ömer Seyfettin'e "Yoksa harâbât şairleri gibi kalırsın" demesinden ve ayrıca Ömer Seyfettin'in şiir ve hikâyelerinin bibliyografyasından⁶³ anlaşıldığına göre Ömer Seyfettin bu sıralar daha çok şiirleriyle ünlüdür ve telif hikâyelerinin sayısı çok azdır.⁶⁴ Onun şiir dışındaki edebî türlere Baha Tevfik'le aralarında geçen bu hadiseden sonra daha ciddi bir şekilde yönelmiş olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca Ömer Seyfettin'in, Baha Tevfik'in Ekim 1910'da Piyano'nun 8, 9 ve 10. sayılarında yayımlanan *Edebiyat Katiyyen Muzırdır!* başlıklı yazısında dile getirdiği şiirin zararlı olduğu yolundaki düşüncesinden etkilendiğini gösteren örnekler de vardır. Nitekim Ömer Seyfettin'in Ali Canip Yöntem'e yazdığı bir mektupta "Edebiyattan nefret ettiğimi ve bu nefretimin iğrenç, tiksindirici bir nefret olduğunu yazmıştım"⁶⁵ demesi, bu nefretinin yansımalarını bazı hikâyelerinde açığa çıkarması, "Beşeriyet ve Köpek adlı hikâyesinde hikâye kahramanının ağzından şairleri tembel, mariz, hayalperver, cahil, budala kimseler olarak" vasıflandırması, yine Beşeriyet ve Köpek'te "hikâye

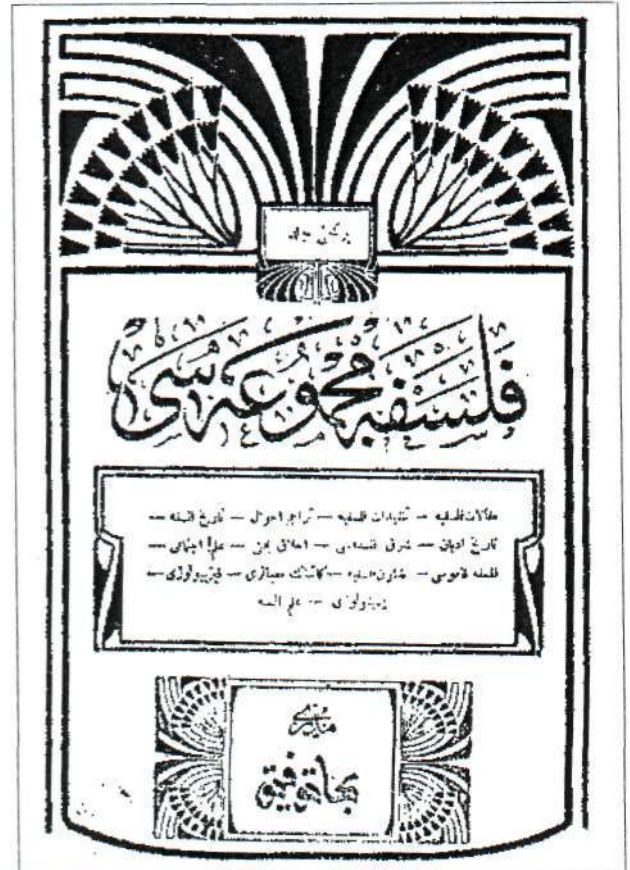
kahramanının ağzından Haeckel, Buchner, Darwin, Nobel, Robon, Karl Vogt, Romansi, Rossi, Samson, Skodler'den bugünkü hakayık-ı mevcûdenin ekserini beşeriyete şerheden muharrir ve mütefekkirler" olarak bahsetmesi, evrimci nazariyeleri savunması, bazı hikâyelerinde Alman militarist Darwinizmi ve Nietzsche felsefesinin tesirinin görülmesi, mazi ve evlilik müessesesi hakkında bazı olumsuz düşüncelere sahip olması, "Gustave Flaubert'i kendine örnek alışı, Guy de Maupassant'ı çok beğenmesi, Emile Zola'yı severek okuması", bunların hepsi Baha Tevfik'le büyük benzerlik göstermektedir.⁶⁶

Ayrıca Bezmi Nusret Kaygusuz'un kullandığı şu ifadeler de, Ömer Seyfettin'in Baha Tevfik'ten aldığı tesirin derecesini açıkça ortaya koymaktadır: "Baha Tevfik, Garp Edebiyat ve tefekkür alemini gayet iyi tetkik etmişti. Hattâ diyebilirim ki, Ömer Seyfeddin'i yetiştiren de odur. Ömer Seyfeddin, o tarihte mülâzim-i evveldi. Çirkin, çiçek bozuğu, biraz da lâfazan olduğu için kimse ona iltifat etmezdi. Jandarma mektebinde Ulûm-ü Diniye muallimi idi. Gerçi vaktiyle Pul mecmuası ve Mecmua-i Edebiye'de bazı şiirleri intişar etmişti. Fakat bunlar alelâde ve kıymetsiz şeylerdir. İptida, Baha'nın irşâdiyle Garp Edebiyatına sarıldı."⁶⁷

Diğer taraftan Ömer Seyfettin'in, edebiyatın zararlı olduğu konusunda Baha Tevfik'ten etkilendiğini gösteren kuvvetli deliller olsa bile,⁶⁸ bu etkinin kısa sürdüğü anlaşılmaktadır. Zira Ömer Seyfet-

tin, Baha Tevfik'in "Edebiyat Katiyyen Muzırdır!" başlıklı yazısından sonra da, ömrünün sonuna kadar, şiir ve hikâye yazmaya devam etmiştir.⁶⁹ Ayrıca Baha Tevfik'in Ömer Seyfettin üzerindeki tesirleri Baha'nın ölümüne (1914) kadar devam etmiş, bu tarihten itibaren Ömer Seyfettin yavaş yavaş Ziya Gökalp ve onun çevresinde toplanan kadronun belirlediği kültür politikasına bağlanmıştır.⁷⁰

Baha Tevfik'in etkilediği kişiler arasında sadece Ömer Seyfettin yoktur. O, Şahabettin Süleyman, Aka Gündüz gibi edebiyatçılarımız, Memduh Süleyman, Ahmet Nebil, Suphi Ethem gibi materyalist yazarlarımız üzerinde de pozitivist, ateist, Darwinist görüş ve düşünceleriyle önemli tesirler bırakmıştır.⁷¹ Ayrıca bazı kaynaklarda onun, Ömer Seyfettin dışında Necip Türkçü, Ali Canip, Râsim Haşmet⁷² ve Abdullah Cevdet⁷³ üzerinde de etkiler yapmış olduğu ifa-

Felsefe mecmuası.

de edilmiş, ancak bu kaynaklarda Baha Tevfik'in bu kişiler üzerinde ne tür etkilerde bulunduğu konusunda hiçbir ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

Baha Tevfik'in "Dili"

Tanzimat yıllarında dil meselesini ilk defa ciddi bir şekilde ele alan Şinasi'den sonra halkın anlayabileceği bir dille yazma, yazı dilinin ıslahı, sade dil davası gibi meseleleri Türkiye'de işleyenler arasında Münif Paşa, Namık Kemal, Şemsettin Sami, Ali Suavi, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Necip Asım gibi kişiler vardır. Sade dil ve Türkçe yazma çığırınının 1900'lerdeki en önemli temsilcisi ise Mehmet Necip (Türkçü Necip)'tir. Nitekim Türkçü Necip'in İzmir'de yazdığı yazılar büyük ilgi uyandırmış, İzmir'in gençleri üzerinde tesirli olmuş ve II. Meşrutiyet'ten sonra Selanik'teki *Yeni Lisan Davası*'nın da Türkçü Necip'in İzmir'deyken etkilediği Ömer Seyfettin aracılığıyla ortaya çıktığı görüşü ileri sürülmüştür.⁷⁴ İşte Baha Tevfik de sade yazmak, halkın anlayabileceği bir dil kullanmak fikrini Ömer Seyfettin gibi İzmir'de Türkçü Necip ve Bıçakçızâde Hakkı çevresindeyken almıştır.

Baha Tevfik'in ilk yazılarını yazmaya başladığı yıllara (1904 ve sonrası) gelindiğinde artık divan nesri ömrünü tamamlamış, divan şiiri de ömrünün son demlerini yaşamaktadır. Bu yıllarda her ne kadar, bol Arapça-Farsça kelime ve terkipli bir dil kullananlar olsa da artık yeni bir nesir ve nazım dili oluşturulması yolunda hem teorik hem de pratik adımlar hızla atılmış ve bu adımlar bir hayli de rağbet görmüştür. Çünkü özellikle, daha fazla sayıda insana ulaşmak isteyen gazete ve dergi sahipleri, halkın kendilerini anlayabilmesi için açık ve sade bir dil kullanmak zorunluluğunu bu yıllarda daha çok hissetmişlerdi. O da, hocası Bıçakçızâde Hakkı gibi, daha ilk yazılarından iti-

baren sade, anlaşılır bir dil kullanmış ve hayatının sonuna kadar Arapça-Farsça terkip ve kurallardan kaçınarak sade, anlaşılır bir dili tercih etmiştir.

Baha Tevfik'in başmuharriri ve mesul müdürü olduğu *Karagöz* gazetesinde "Genç Kalemler" dergisi okuyucuya hararetle tavsiye edildiği gibi,⁷⁵ *Haftalık İzmir* gazetesinde de "Baha Tevfik'in, Necip Türkçü'ye ithaf ettiği 'Felsefe-i Lisan' adlı bir seri yazısı, Necip Türkçü'nün Baha Tevfik'e ithaf ettiği, Ömer Seyfettin'in ileride dil konusundaki fikirlerinin şekillenmesinde önemli bir yeri olan 'Lisanımızda Şekli ve Mânâî Tekâmül' adlı bir seri yazısı yayımlanır."⁷⁶ Bu iki örnek (ve yazdığı yazılar) Baha Tevfik'in en baştan beri sade lisan taraftarı olduğunu göstermektedir.

Vahdet-i Mevcüd-Bir Tabiat Âliminin Dîni adlı kitabın tercümesini açık ve anlaşılır bir dille yaptıklarını söyleyen Baha Tevfik, aslında siyasî ve ideolojik anlamda çeşitli sebepler öne sürerek karşı çıktığı "Milliyetçilik" hareketinin dilde yansıması olan *Yeni Lisan*'a göre eser vermiştir. Hayatta her türlü kötülüğün kaynağı olan bilgisizliğe savaş açan Baha Tevfik, bu kitabın önsözünde, eserlerinin en birinci meziyetinin bilgiyi seven ve hakikati arayanlara bir yol gösterici olduğunu, muğlak tabirler ve ıstılahlarla doldurulan eserlerin zıddına sade ve anlaşılır bir lisanla (*Yeni Lisan*) yazılan veya tercüme edilen *Teceddüd-i İlmî ve Felsefî Kütüphanesi* kitaplarının, onlardan beklenen faydayı artıracaklarını belirtir: "Bu tercümenin başka bir meziyeti daha zannederiz ki 'Yeni Lisan'la tercüme edilmiş olmasıdır. Bizde felsefi ve ilmî eser yazarlar yahud tercüme edenler her nedense yazılarını birtakım muğlak tabirler ve ıstılahlarla doldurduklarından her okuyan anlayamaz. Anlayanlar da büyük bir sıkıntı ile okurlar

Beşir Fuat.

ki bu hal bu gibi kitapların neşrinden husule gelecek faydeleri azaltır. Binaenaleyh biz bu eseri yeni lisanla tercüme ettik. Yeni Lisan'ın istinad ettiği noktalar şunlardır: a. Arapça ve Farsça tamlama kullanmamak. Hıfzı's-sıhha, târîh-i tabî gibi klişe haline gelmiş kelimeler müstesnâ, b. Arapça ve Farsça kurallara göre çoğul yapmamak. Kâinât, ahâlî gibi kelimeler müstesnâ, c. Arapça ve Farsça edat kullanmamak, d. Konuşurken kullanmadığımız kelimeleri yazarken de kullanmamak... Karşılığı olmayanlar müstesna, e. İlmî ve fennî terimleri mümkün olduğu kadar Türkçe yazmak..."⁷⁷

Yukarıda Ömer Seyfettin'in Baha Tevfik'le yakınlığından söz etmiştik. Baha Tevfik'in yakın fikir arkadaşı Dr. Suphi Ethem'in *Genç Kalemler* dergisinin bazı sayılarında⁷⁸ yazıları çıkmış olmasına rağmen, Baha Tevfik'in herhangi bir yazısı dergide yayımlanmamıştır, ancak en azından *Yeni Lisan* hareketine ilgisi ve bu ilgi neticesinde eserlerini şekillendirmesi dikkate değer bir konudur.

Tabî bu arada *Yeni Lisan* hareketinin, *Genç Kalemler*'in 11 Nisan 1911 günlü 9. sayısı (2. cilt, 1. sayı) ile baş-

ladığı, Baha Tevfik'in de *Teceddüd-i İlmî ve Felsefî Kütübhanesi*'ni 18 Temmuz 1910'da kurduğu bilinince, kütübhanenin daha 2. eseri olan "Vahdet-i Mevcûd-Bir Tabiat Âliminin Dîni" adlı tercümenin 85. sayfasındaki "Türkçe'ye tercüme olunduğu tarih 1911" ibaresindeki 1911'in 11 Nisan 1911'den sonraya denk geldiği anlaşılır. Böylece kütübhanenin 1. kitabı olan *Hassasiyet Bahsi ve Yeni Ahlâk*'tan itibaren bütün tercüme ve telif eserlerde Yeni Lisan'a göre hareket edildiğini söylemek mümkündür.

Baha Tevfik'in Sıra Dışı Edebî Görüşleri

Baha Tevfik, hayatı ve mizacıyla olduğu kadar edebî görüşleri ve tenkitleriyle de sıra dışı bir insandır. Onun edebî görüş ve tenkitlerini içeren makale ve tenkit türündeki bazı müstakil yazıları ile bu yazılarının bir kısmını topladığı *Teceddüd-i İlmî ve Edebî* adlı kitabında yer alan edebî

görüş ve tenkitlerde de bu sıra dışılık kendini açıkça belli eder.

Baha Tevfik, daha önceden farklı gazete ve dergilerde yayımlanmış edebiyatın çeşitli konularıyla ilgili makale ve tenkit yazılarının bir kısmını, *Teceddüd-i İlmî ve Edebî*'nin "Edebiyata Dâir" başlıklı üçüncü bölümünde tekrar yayımlamıştır. Bu yazıların hemen hepsinde yazarın sıra dışı/aykırı edebî görüşleri yer almaktadır. Ancak burada sadece bu kitapta yazılar içinde, yazarın sıra dışı edebî görüşlerinin yoğun olarak yer aldığı "Edebiyat Katiyyen Muzırdır!", "İntikâd", "San'at-ı Tahrîr ve Kadımlar" başlıklı yazıları⁷⁹ ile bu yazılar dışında bulunan diğer bazı yazılarında ki sıra dışı görüşleri ele alınacaktır.*

Edebiyat Katiyyen Muzırdır!⁸⁰

1. Edebiyat Kesinlikle Zararlıdır!

Baha Tevfik'in edebî görüşleri içinde en aykırı olanı "edebiyatın zararlı olduğu görüşü"dür. Yazar bu düşüncesini ilk önce 17, 24 ve 31 Ekim 1910 tarihli *Piyano* mecmuasının 8, 9 ve 10. sayılarında yayımlanıp daha sonra *Teceddüd-i İlmî ve Edebî* adlı kitabına da aldığı "Edebiyat Katiyyen Muzırdır!" başlıklı yazısında ele almıştır.

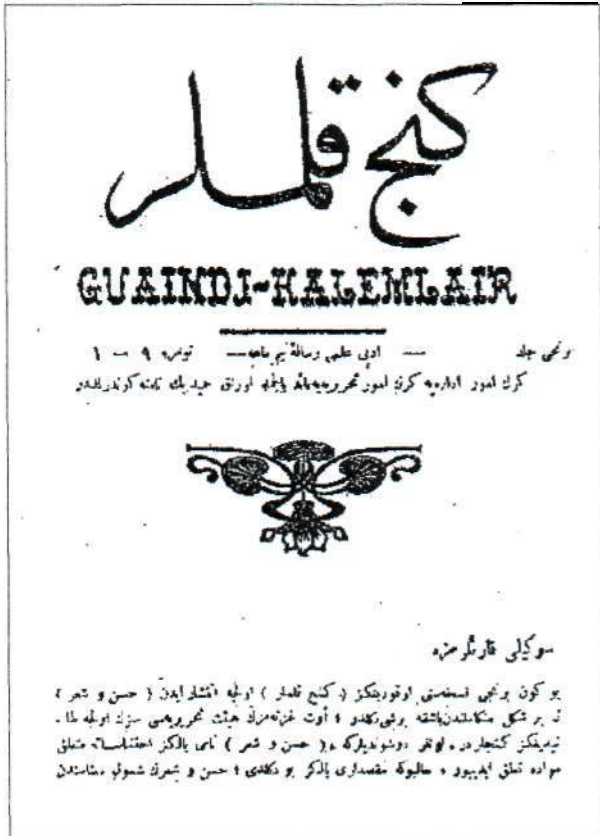
Baha Tevfik, yazısının başında böyle bir konuyu gündeme getirmekteki gayesinin bir kalem kavgası aralamak değil, samimî ve sevgili okuyucularına edebiyatın kaçınılması mümkün olmayan zararlarını bir kere daha açık bir şekilde göstermek olduğunu ifade etmektedir. O, bu yazısında esas

olarak hisli "an"ların insanın normal dışı (gayr-ı tabiî) halleri olduğunu iddia eder. Ona göre hisli zamanlarda zihin ve kalp muhakemeden uzaklaşır. Öyleyse insanın tabiî halleri, muhakemesine tamamıyla sahip olduğu, karar verirken, düşünürken hislerinin etkisinde kalmadığı zamanlardır (s. 113-114).

Yazara göre kalbin mutluluk ve ke-der, zihnin ise hatıra ve hayret gibi halleri hep tabiî olmayan hallerdir. Şiir, tabiî hallerde değil, hisli zamanlarda yani insanın muhakemesine sahip olamadığı zamanlarda yazılır. Hisler, insanın normal olmayan halleri olduğu için, bu hisler vasıtasıyla meydana getirilen şiirler de hastalık ve zararlıdır. Hislerin tesiriyle meydana gelmeyen, tamamıyla muhakeme yoluyla yazılan manzum eserlere ise şiir değil, "manzum muhakeme" demek uygun düşer.

Edebiyat ve şiirin mutlak surette hastalık eseri olduğu ve hastalık neticesinde doğan her şeyin acziyetle eşdeğer olacağına, insanın nefesine tamamıyla hakim olduğu zamanlarda şiir yazamaması açık bir delildir (s. 119).

Baha Tevfik bu yazısında, memleketimizde edebiyatın zararlı olduğu sözünün ilk defa kendisi tarafından söylendiğini ifade eder (s. 112). O, iyi derecede bildiği Fransızca'sıyla yabancı eserlerden daima haberdar olmuştur. Onun, edebiyatın önemli zararları olduğu düşüncesini dile getirmesi, bizce okuduğu Fransızca eserlerden kaynaklanmış olmalıdır. Çünkü edebiyatın ahlâk ve gerçek bilgi açısından bize bir şey sağlamadığını ve bu bakımdan da zararlı olduğunu ilk kez Platon *Devlet*'te ifade etmiştir. Aynı konuya *İon*'da da değinen Platon'a göre şairlerin kendilerine özgü bir bilgi alanı yoktur ve İon diyalogunun esas konusu olan şairlerin nasıl yazdıkları bölümünde Platon, Sokrates'in ağzından ozan Ion'u sorguya

Genç Kalemler dergisi.

çekerek şairin akla dayanmadığını, bir nevi vecd içinde, kendinden geçmiş olarak, ilhamla şiir yazdığını belirtir.⁸¹ Burada görüldüğü gibi Baha Tevfik'in, edebiyatın zararları konusundaki düşüncesi Platon'unkiyle uyuşmaktadır.

Baha Tevfik, farklı zamanlarda yazdığı bazı makale, tenkit yazıları ve kitaplarında, aslında edebiyatın ne olduğu hakkında açık bir görüş ortaya koymaz. Ancak o, "Edebiyat Katiiyen Muzırdır!" da ileri sürdüğü edebiyatın zararlı olduğu yolundaki düşüncelerini ölümünden önce yazdığı son eseri *Felsefe-i Edebiyat ve Şair Celis'te* de, bu görüşü biraz yumuşamış gibi görünse de, daima devam ettirmiştir. Baha Tevfik, bu son kitabında, edebiyatın muzır olduğu görüşünü devam ettirdiğini ve mensur şiir, hikâye, tenkit gibi türlerde yazı yazmış olmasının, edebiyatı faydalı bulduğu anlamına gelmeyeceğini şöyle ifade eder:

"Edebiyatın eşkâlinden birini tercih etmek, o şekl-i müreccahı sevmek veyahut onu faideli bulmak ma'nâsını ifade etmez. Edebiyatın muzır olduğunda da daima sâbit kademim. Bu husustaki efkârımı *Teceddüd-i İlmî ve Edebî* isimli kitabımda müdellel bir surette beyân ettim. Burada yalnız teşrihât ve tahlîlâtla uğraşıyorum..."⁸²

Baha Tevfik'in mensur şiirler, (sadece bir) şiir ve hikâyeler yazmış olmakla birlikte hayatının son 5-6 senesinde dillendirdiği "edebiyatın zararlı olduğu görüşü"nü uzun bir süre koruduğunu ve bu görüşü hararetle savunduğunu gösteren şu olay son derece ilgi çekicidir:

Yakup Kadri'nin anlattığına göre Şahabeddin Süleyman'ın (ahlâk açısından zararlı olduğu iddiasıyla) münakaşalara sebep olan *Çıkmaç Sokak* ve *Siyah Süs* adlı tiyatro eserlerine (ve tabii bu arada *Fecr-i Atî* grubuna) özellikle Raif Necdet ve M. Ra-

uf⁸³ tarafından sert saldırılar yapılmıştır. Bu saldırılara bir de meşhur hicivci Şair Eşref'in adını taşıyan bir derginin çirkin ve kaba bir satışması karışmış, bunun üzerine artık tahammülü taşan *Fecr-i Atî* grubu, hemen o dergi idarehanesine gitmiş ve epeyce sert bir şekilde imtiyaz sahibinden hesap sormaya kalkışmış, imtiyaz sahibi de onların hepsini, kendisini dayakla tehdit ettikleri iddiasıyla, mahkemeye vermiştir. Bundan sonrasını Yakup Kadri'den dinleyelim:

"Lâkin, bu mahkeme ilk duruşmadan itibaren adalet anellerinde misli görülmemiş bir komedyaya haline girmiştir. Şöyle ki, mahkeme başkanı her nedense bizim adlarımızı Farsça kaidelere göre birer 'terkîbi vasfî' şekline sokarak 'Tahsini Nâhid', 'Hamedallahı Subhî', 'Refiki Halid' ve 'Yakubu Kaderî' diye telaffuz ediyordu. Biz de kendimizi kahkahalarla gülmekten zor tutarak sanık sıralarına dizilmiştik. Fakat, asıl en gülünç hadise 'Eşref' dergisi sahibinin vakaya şahit olarak gösterdiği Baha Tevfik'in, hâkimleri şaşkına çeviren ve arkamızdaki dinleyicileri kızdıran ifadelerinden doğacaktı. Baha Tevfik, Alman filozofu Büchner'in Madde ve Kuvvet adlı eserini dilimize çevirmekle ve zamanına göre pek acayip sayılan paradokslar yapmakla tanınmış bir yazardı ve benim de İzmir idadisi arkadaşlarımdandı. Hâlâ gözlerim önündedir: Gayet ağır adımlarla

Karagöz gazetesini.

ve bir profesör ciddîliğiyle hâkimlerin önüne gelmiş ve aynı tavırla yemin ettikten sonra şöyle demişti:

"- Muhterem hâkimler heyeti; ifâdemi vermezden evvel sizlere bir hususu arz etmek isterim: Maraz-ı edebiyat denilen bir ruhî hastalık vardır. Buna müptelâ olanlar -ki onlardan biri de bendenizim- hakikati hayalden bir türlü ayıramazlar. Binaenaleyh, (bizi göstererek) bu zevatı ben 'Eşref' mecmuası idarehanesinde mi gördüm, başka bir yerde mi? İçlerinden hangisi ne demişti? Hangisi kimin üstüne bastonla yürümüştü? bilmiyorum. Bütün bu vakaya dair hatıralarım zihnimin içinde dans ediyor."

Bunun üzerine, başhâkim, Baha Tevfik'i daha ziyade konuşturmaya lüzum görmeyerek arkadaşlarıyla birkaç dakikalık bir danışmaya çekilmiş ve davayı şu şekilde bir neticeye bağlamıştı: "İşbu davanın mesnedi haya-

lâttan ibaret olduğu anlaşılma ile maznunların beraatine ve mahkeme masraflarının müddeiden tahsiline karar verilmiştir.⁸⁴

Bu olay, Baha Tevfik'in adı geçen makaleyi yazmadan önce de edebiyatın zararlı olduğu görüşünü taşıdığını göstermektedir. Zira bu olay, Baha Tevfik'in "Edebiyat Katiiyen Muzırdır!" başlıklı yazısının *Piyano* mecmuasında yayımlanmasından (17, 24, 31 Ekim 1910) önce yaşanmıştır. Baha Tevfik, bu olayın patlak verdiği gün mesul müdür olduğu ve Eylül ayından itibaren *Musavver Eşref* olarak çıkmaya başlayan *Eşref* mecmuasının yazıhanesinde, ancak bu olayda, içlerine katılmamış olmakla beraber, Fecr-i Aticilerin lehinde hareket etmiştir. Baha Tevfik'in *Musavver Eşref* mecmuasının sahibinin aleyhine tanıklıkta bulunması onun mecmuadan ayrılmasına sebep olmuştur. Onun, *Eşref* mecmuasında çalıştığı dönemin 13 Ağustos-18 Kasım 1909 arasında⁸⁵ olduğu dikkate alınır ise bu olayın, yazarın *Musavver Eşref*'te yazılarının kesilmesi (son yazısı 28 Ekim 1909) ve mecmuadaki görevinden ayrılma tarihi olan Kasım 1909 tarihinde vuku bulmuş olması çok büyük bir ihtimaldir.

2. Edebiyat: Umûmî ve Salgın Bir Akıl Hastalığı

Baha Tevfik'e göre ibtidâî devirlerden itibaren insanların yeni hassaları (nitelikleri), ihtiyaçların zorlayıcı sebepleri altında gelişmiştir. İnsanlar, ilk (ibtidâî) ihtiyaçları karınlarını doyurmak ve neslin devamı için çiftleşmek iken, geleceğin tehlikelerine karşı kendilerini korumak için akıllarını zorlamaya ve düşünmeye giriştiler; böylece hayal etmeye başladılar. İşte hayal etmenin ve muhayyilenin artmasıyla bu gibi sanatların arttığı ve bir gün "edebiyat" adıyla ayrı bir şube teşkil edecek kadar çoğaldığı görülür. Böylece tereddütsüz hükmo-

lunur ki *edebiyat umûmî ve salgın bir akıl hastalığından başka bir şey değildir* (s. 119-122).

3. Şâirler: Aciz, Tembel, Hayalci ve Zararlı İnsanlar

Baha Tevfik'e göre edebiyatla uğraşanların; nazik, hassas, hayalî ve hayatın müthiş darbelerine karşı herkesten daha az mukavemet edebilecek insanlar olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Bir şâir, ancak bir salonda oturabilir, kadınlarla görüşür, şiir yazar, bizim memleketimizde çaresiz biraz da hükûmet memuriyetiyle vakit geçirir. Esasen bu gibi felçli ve karmakarışık dimağlardan asla ciddi bir iş, bir ticaret, bir ilmî buluş, bir vatanî hizmet, çalışmayla, çırpınmayla elde edilir büyük maddî faydalar beklenilemez. (s. 124)

4. Edebiyat, İnsanları Korkak ve Hasta Yapar

Baha Tevfik'e göre edebiyatın ahlak bozuculuğunun yanı sıra bir diğer zararı da "ürkek ve korkak insanlar" ortaya çıkarmasıdır. Ahmet Nebil'le birlikte yazıp yayımladıkları *Osmanlı Edebiyatı* (Tenkit Mec., 25 Mayıs 1326, nr. 4) başlıklı makalede bu düşünce şu ifadelerle dile getirilmiştir: "Edebiyat nerede ilerlemiş ise orada 'psikoloji defol' denilen ânât-ı hassasiyet ziyadeleşmiş, ahâlî her dakika müthiş bir ihtimal-i felâket karşısında adeta korkak ve marîz olmuşlardır."⁸⁶

5. Şiir: Firengi Gibi Bulaşıcı Bir Hastalık

Edebiyat ve şiir bir hayal ürünüdür, hayal ise hastalıktır. Şairler toplumda ictimâî bir fayda sağlamadıkları gibi, her biri, nefesine hakimiyetten mahrum bir alay çılgındır; çoğu da en büyük ve en müthiş belalara karşı mağlubiyet içindedir, "...hangi şâirimizi gösterebiliriz ki sarhoş olmasın, hangi edibimizin hayât-ı husûsiyesinden bahsedebiliriz ki yüzümüz kızarmasın, hangi sanatkârimizi zikredebiliriz ki bir hamâmnamesi, yahud buna mü-

mâsil diğer bir eseri meselâ bir Zambak'ı** bulunmasın... Yahud çıldırması kadından, aşktan, bu müzmin ve modası geçmiş mevzû-i mühimm-i (!) edebîden bahsetmemiş olsun?!" (s. 128).

1904-1909 yılları arasında az sayıda mensur şiir ve (bilinen) sadece bir şiiri yayımlanmış olan⁸⁷ Baha Tevfik'in genelde edebiyata, edebî türler içinde de özellikle şiire karşı tavrı almasının bazı gerekçeleri vardır. "Edebiyat Katiiyen Muzırdır!" başlıklı yazısında kendisini edebiyatın zararlı olduğu görüşüne sevk eden bazı olayları şöyle anlatır:

"Ben; idâdînin birinci senesinde Nâci'nin verdiği heves-i şiirle derslerimi ihmal ederek iki sene üst üste aynı sıraları bekledim, bir arkadaşım yine derd-i şiirle hastalanarak mâli-yeden koğuldu. Ve devr-i istibdâdın ekser suârâsı, bir menfaat-ı maddiye için değil, sırf istidâd-ı şâirânelerinin tatmîni için yegâne fırsat olan kasıdecilikten başlayarak yavaş yavaş jurnalci ve hafiye oldular.

Her cemiyet mütemâdiyen ve musırnan şâirlerden mutazzarır oldu, boğuldu, iflas etti. Fakat garibdir ki şimdiye kadar hiç kimse bu mazarratlara inanmak istemedi" (s. 130).

Baha Tevfik'e göre *şiir hastalığı* herkeste mutlaka doğuşta ortaya çıkmadığı ve bu hastalık tıpkı verem veya firengi mikropları gibi babadan evlada da geçen bir hastalık olduğu için tedavisi çok zordur (s. 130-131).

6. Edebiyat Dersleri: Hemen Okullardan Kaldırılmalı

Mevcut toplum şartlarında şiirden tamamıyla uzaklaşmak asla mümkün değildir. Ancak yine de şu yapılmalıdır: Edebiyat derslerini okullardan hemen kaldırmalı ve şairlerin başarılarını da bir kumarcı, bir âciz derecesine indirerek herkese lâzım geldiği kadar değer vermeye başlamalıdır (s. 132).

"Tenkid" Üzerine Aykırı Düşünceler⁸⁸

Tenkid kelimesi hakkında eski edebiyatçılar tarafından farklı fikirler ileri sürülmüştür. Kimi yazarlar *tenkid*'i, kimileri de *intikâd*'ı tercih etmişler, hepsi de *nakd* kökünden türemiş olan dört kelime içinde *tenkad* ve *tenakkud* kelimeleri ise pek tercih edilmemiştir.⁸⁹

Tenkid, eski Müslüman Şark'ın en zayıf yönlerinden birini oluşturur. Divan edebiyatı döneminde tenkid, bir tür olarak gelişmemiş ve ancak tezkireciler aracılığıyla şiire mahsus kalmıştır. Bu dönemin tenkidi, daha ziyade Arap ve Fars aruzunun çok önceden oluşmuş kurallarına göre yapılmış, hele hele nesre ait ve özellikle kompozisyonu göz önünde tutan bir tenkid hemen hiç bulunmamıştır.⁹⁰ Yeni Türk edebiyatı dönemine gelindiğinde ise artık tenkid batılı anlamda bir "tür" olarak edebiyat (ve daha sonra da diğer alanlarda) her sahanın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Söz gelişi Tanzimat edebiyatı, daha başlangıçta tenkid fikri üzerine kurulmuştur ve "Tanzimat edebiyatında tenkidin başlıca iki prensipten hareket ettiği görülür: Eskinin reddi, yeninin yaratılması..."⁹¹

Baha Tevfik *Teceddüd-i İlmî ve Edebî* adlı kitabında yer alan *İntikâd* başlıklı yazısında düşüncelerini şu genel başlıklar altında değerlendirir:

1. Tenkidin Usul ve Kaidesi Yoktur
Baha Tevfik "întikâd" adlı yazısının başında kendisini hiçbir şeyde kaide tanımayan bir kişi olarak kabul ettiğini ifadeden sonra şöyle der: "... bence tenkîdin ne usûlü, ne de kaidesi vardır. Yahut o usûl ve kavâidi herkes kendine göre tesis etmiştir" (s. 134). Baha Tevfik'e göre hiçbir ilim, fen ve felsefede son bulmuş/kesin bir hakikat olmadığı gibi bütün ilim ve felsefe konularında da tenkidin bir

kanunu yoktur. Edebiyata ve sanat eserlerine gelindiğinde ise, muhayyile nasıl hastalıklı (marazî) bir hâl ise ondan doğan edebiyat da, sanat da öyle marazî bir hâldir. Edebiyat ve sanattaki terakki, marazî hâlin terakki-sine bağlıdır. "O halde bir şâir ne kadar marîz ise o kadar sanatkârdır. Ve herkesin marazını ölçmek için bir mikyâs-ı tenkid vaz' edilemez" (s. 141).

2. Tenkidin "Kuralsızlık" Kuralları

Baha Tevfik'e göre kazanmak için her şey meşrudur ve tenkid için illa da bazı kurallar ileri sürülecekse bu kuralları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Ne sır, ne de söylenemez, açıklanamaz söz vardır. Her söz açık, her söz açıklamaya müsaittir. 2. Her fikrin çeşitli şekillerde ifade edilmesi mümkündür ve söz yalnız bir türlü değil, birçok türlü söylenebilir. 3. "Mutlak Hakikat" sözü saçma, "Mutlak Güzellik" sözü de manasızdır. Önemli olan "*Bakış Açısı*"dır. Bu nedenle her şey çürütülebilir. 4- Tenkid ancak batırmak için yapılır ve ondan beklenen şey şahsî bir şöret teminidir (s. 143-144).

3. "Tenkit yalnız bir şey için yapılır: Şöhret!" (s. 142).

Şöhret temin etmenin en kolay ve en emin yolu mevcut fikirlere zıt bir duruş almaktır ve tenkid, -tam manasıyla- bir tecavüzdendir başka bir şey değildir. Her fikrin aşılmasında olduğu gibi tenkidde de düşünceyi okuyucuya kabul ettirmek için önce onun akıl dengesini bozmalı, bir çeşit manyetizma yapmalıdır. Bunun için en birinci yol cezbedici, sürükleyici, sihirli tesire sahip bir üslup kullanmaktır. Bundan sonra tenkide mutlaka umûmî fikirlerde yer tutan bazı şeyleri devirmekle girmeli ve istihzâ ile eserin öyle bir noktasına darbe indirmelidir ki okuyucu daha son satırları okumadan eser sahibinden nefret etsin ve münekkid için

bir hürmet ve muhabbet hasıl eylesin (s. 146-147).

Edebiyat, tamamıyla kadınların olmalıdır: Baha Tevfik, "San'at-ı Tahfîr ve Kadınlar" başlıklı yazısında "edebiyat, tamamıyla kadınların olmalıdır" der. Ona göre, ruh ilmi tarihi erkekler ne kadar mütefekkirlerse, kadınların da o kadar hassas olduklarını göstermiştir. O halde herkes kendi istidadının ilhamlarına dönmeli ve ürünlerini bu yolda vermelidir. Çünkü tam his kadın, tam düşünce ise erkek kitaplarında bulunur (s. 205).

Tiyatro-Bir Canbaz Oyunu: Baha Tevfik'e göre tiyatrocular; ahlâk, edebiyat ve hikmet noktasından daha çok vurdu-kırdı, hırsızlık ve öldürme gibi cinâî, heyecanlı ve gürültülü olayları, yahut zevzeklik, maskaralık, soytarlık gibi güldürecek şeyleri ve yahut muaşaka ve zıfâ gibi insanların şehvânî hislerini okşayacak olayları gözler önüne sererler. Bunlardan ise bir ahlâkî kaide değil, belki birçok helak edici zararlar doğar. Bu yüzden cinnetin her çeşidinin, nevrastenin, isterinin, saranın, her türlü asabî heyecanların, her türlü ruhî sapkınlıkların, hafakanların, umumî felçlerin ilerlemesinin sebepleri arasında tiyatroyu da saymak gerekir. Bütün bunlar dikkate alındığında tiyatronicinin bir canbaz oyunundan hiçbir farkı yoktur.⁹²

Fecr-i Âtîye Çatış: Baha Tevfik, Osmanlı Edebiyatı başlıklı makalesinde edebiyatın gayesi üzerine düşüncelerini ifade ederken aynı zamanda Fecr-i Âtî'nin "Sanat şahsî ve muhteremdir" görüşüne de çatmayı ihmal etmez. Ona göre sanat şahsîdir, ancak muhterem değildir ve -tenkit gibi- edebiyatın amacı da sadece şöret kazanmaktır.

Son Söz

Sonuç olarak, Baha Tevfik her ne kadar mensureler, hikâyeler, edebî

musahabe ve tenkitler yazmışsa da aslında onda edebiyat ve felsefenin daimî bir çatışma halinde olduğu görülür ve ondaki bu çatışmanın galibi daima felsefe olmuştur. Çünkü Baha Tevfik felsefeyi yüceltir, onunla daha ciddî olarak ilgilenir, edebiyatı ise

hemen her fırsatta kötüler. Ona göre dünün felsefesi bugünün ilmi, bugünün felsefesi ise yarının ilmidir. Yani felsefe her zaman ilimden bir adım öndedir. Oysa "edebiyat" bireye ve topluma en zararlı sanat dallarından birisidir.

Baha Tevfik'in felsefeyi yüceltmesinin en önemli sebebi onun tamamıyla tefekkürü (düşünceye) dayanması, edebiyatı kötülemesinin en birinci sebebi de edebiyatın tefekkürü öldürüp, hayali ve hassasiyetleri ön plâna çıkarmasıdır.

NOTLAR

- 54 Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İhsan Gümüşayak Mat., İzmir 1955, s. 6.
- 55 Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin-Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yay., İst. 1968, s. 92, 93'de Ö. Seyfettin'in İzmir'e yerleştiği tarih olarak 4 Kanun-ı Evvel 1323/17 Ocak 1907 gününü verir. Ancak burada gözden kaçan küçük bir noktanın, bu tarihi kullanan birçok araştırmacının da aynı hataya düşmesine sebep olduğu anlaşılıyor. Zira Kanun-ı Evvel, Aralık ayıdır ve 4 Kanun-ı Evvel 1323 tarihi, 17 Aralık 1907'ye denk gelmektedir. (Miladî tarihin, 17 Ocak 1907'ye denk düşmesi için mâlî tarihin 4 Kanun-ı Sani 1322 olması gerekiyor. Bu durumda sadece ay değil, aynı zamanda bir yıl hatası bile ortaya çıkmaktadır.) Diğer taraftan Ö. F. Huyugüzel'in ortaya koyduğu iddia ve deliller de Ö. Seyfettin'in İzmir'e Temmuz 1907 başlarında tayin edilmiş olabileceği görüşünü bir hayli kuvvetlendirmektedir. Bkz. Ö. Faruk Huyugüzel, "Ömer Seyfeddin'in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikâyeler", Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin, Marmara Ü. Yay., İst. 1984, s. 82-84.
- 56 Sadık Tural, Şahsiyetler ve Eserler, Ecdâd Yay., Ankara 1993, s. 32.
- 57 Tahir Alangu, a.g.e., s. 103.
- 58 Yakup Kadri, "Ömer Seyfeddin Bey", İkdâm, 10 Mart 1336'dan alıntılan Tahir Alangu, a.g.e., s. 95, 96.
- 59 Bezmi Nusret Kaygusuz, a.g.e., s. 28, 29.
- 60 Bk. Genç Kalemler Dergisi, Hazırlayanlar: İsmail Parlatır, Nurullah Genç, TDK, Ankara 1999.
- 61 Tahir Alangu, a.g.e., s. 89-97.
- 62 Aka Gündüz'le Konuşmalar: 7 Ağustos 1953 ve Aka Gündüz'ün Ömer Seyfettin'in mezarının yerinin değiştirilmesinde yaptığı konuşma, Vakıf, nr. 7766, 24 Ağustos 1939'dan alıntılan Tahir Alangu, a.g.e., s. 97.
- 63 Müjân Cunbur, "Ömer Seyfettin Bibliyografyası", Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, TTK Basımevi, Ankara 1985, s. 138-154.
- 64 Ömer Seyfettin'in ilk hikâyesi 13 Nisan 1902'de Sabah gazetesinde yayımlanmış olan *Tenezzüh* adlı hikâyedir. Yazarın İhtiyarın Tenezzühü adlı hikâyesi, sansür sebebiyle bazı değişikliklere uğramış ve Tenezzüh adıyla yayımlanmıştır. Bkz. Nâzım H. Polat, "Ömer Seyfettin'in İlk Hikâyesi", Türk Dili, S. 557, Mayıs 1998, s. 444-450. Bundan sonra yazar, Kuşadası ve İzmir devresinde (1903-1908), (üçü 1905, biri 1907 ve ikisi de 1908 yıllarında olmak üzere) sadece altı hikâye yazıp yayımlamıştır. Bkz. Ö. Faruk Huyugüzel, a.g.m., s. 88-95.

- 65 Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri, Muallim A. Halit Kitaphanesi, İstanbul 1935, s. 229.
- 66 Rıza Bağcı, Baha Tevfik'in Hayatı Edebî ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma, Kaynak Yay., İzmir 1996, s. 213-219.
- 67 Bezmi Nusret Kaygusuz, a.g.e., s. 28-29.
- 68 Rıza Bağcı, "Baha Tevfik-Ömer Seyfettin Münasebeti ve Baha Tevfik'in Ömer Seyfettin Üzerindeki Tesirleri", Ege Üniversitesi Edeb. Fak. Türk Dili ve Edeb. Araşt. Dergisi, S. 5, İzmir 1989, s. 115-117; Rıza Bağcı, a.g.e., s. 213-219.
- 69 Ömer Seyfettin'in ölümüne kadar şiir ve hikâye yazmaya devam ettiği konusunda bk. Fevziye Abdullah Tansel, "Ömer Seyfettin'in Hayât Çizgisi, İlk Eser ve Şiirleri", Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, TTK Basımevi, Ankara 1985, s. 51-72; Müjân Cunbur, a.g.m., s. 138-154.
- 70 Rıza Bağcı, a.g.m., s. 120, 121.
- 71 B. Tevfik'in Ö. Seyfettin ve diğer kişiler üzerindeki etkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Rıza Bağcı, a.g.m., s. 111-125; Rıza Bağcı, a.g.e., s. 213-223.
- 72 Sadık Kemal Tural, "II. Meşrutiyet Döneminde Türk Edebiyatı", Türk Dünyası El Kitabı, C. 3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1998, s. 621.
- 73 "Baha Tevfik", AnaBritannica, C. 3, Ana Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 182.
- 74 Ö. Faruk Huyugüzel, "İzmir'de Türkçe Yazmak Çığırını Necip Türkçü'nün Fikirleri", Türk Dili ve Edeb. Araşt. Dergisi, S. 1, Ege Ü. Sosyal Bilimler Fak., İzmir 1982, s. 107-133.
- 75 Rıza Bağcı, a.g.m., s. 120.
- 76 Rıza Bağcı, a.g.m., s. 113.
- 77 Ernest Haeckel, Vahdet-i Mevcûd-Bir Tabiat Âliminin Dini, Ter: Baha Tevfik-Ahmed Nebil, Dersaadet Kütübhanesi, İstanbul, ts., s. 5, 6.
- 78 Bu sayılar derginin adının Hüsn ve Şiir'den sonra Genç Kalemler olmasının ardından çıkan (*Hüsn ve Şiir* 8 sayı çıkmış, *Genç Kalemler* ise 9. sayıdan itibaren 33 sayı yayımlanmıştır.) 28, 30, 35, 38-39 ve 40. sayılardır. Bk. Genç Kalemler Dergisi, Hazırlayanlar: İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, TDK Yay., Ankara 1999.
- 79 Bu yazıların sayfa aralıkları sırayla şöyledir: (s. 112-133), (s. 134-150), (s. 196-205). Baha Tevfik, Teceddüd-i İlmî ve Edebî, Dersaadet Kütübhanesi, İstanbul, ts.
- * B. Tevfik'in Teceddüd-i İlmî ve Edebî'de yer alan yazılarındaki "aykırı" edebî görüşlerinin bir kısmı özetlenmiş bir kısmı da alıntı yoluyla

- aktarılmıştır. Hem özetlemeler hem de alıntılar için parantez içlerinde verilen sayfa numaraları, makale ve tenkit yazıların 26 no'lu dipnotta gösterilen sayfa aralıklarına aittir.
- 80 "Edebiyat süstür, hayaldir, hislerimizin oyuncağıdır, daha açık söyleyelim; edebiyat bir nev'i yalandır, yalancılıktır." Baha Tevfik, "Musahabe-i Edebiye: Edebiyatımız", Musavver Hâle, nr. 3'den alıntılan Ümmühan Bilgin Topçu, Bahâ Tevfik ve Edebî Görüşleri, Gazi Ü. Sos. Bil. Ens. Yeni Türk Edeb. Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi, Ankara 1993, s. 43.
- 81 Berna Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, Cem Yayınevi, İstanbul 1994, s. 21.
- 82 Felsefe-i Edebiyat ve Şair Celis'ten aktaran Ümmühan Bilgin Topçu, a.g.e., s. 50.
- 83 Burada adı geçen M. Rauf, Servet-i Fünûn yazarı Mehmet Rauf değildir. M. Rauf, yazılarında adının Mehmet Rauf ile karıştırılmaması için adını tam kelime olarak yazmamıştır (Osmanlıca M.R. şeklinde yazmıştır). Bk. Th. Menzel, "Mehmed Rauf", İslâm Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 611, 612.
- 84 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Bilgi Yay., Ankara 1969, s. 46, 47.
- 85 Ümmühan Bilgin Topçu, a.g.e., s. 108, 113, 114.
- 86 Ümmühan Bilgin Topçu, a.g.e., s. 48.
- ** Burada adı geçen "Zambak" Mehmet Rauf'un 1910'da yazdığı ve imzasız olarak yayımlanan erotik uzun hikâyesi "Bir Zambağın Hikâyesi"dir. Bu hikâye toplumun genel ahlâk yapısına aykırı olduğu gerekçesiyle yazarının hapis cezası almasına ve deniz subaylığından uzaklaştırılmasına sebep olmuştur.
- 87 Rıza Bağcı, Baha Tevfik'in Hayatı Edebî ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma, s. 41-46.
- 88 "Onun her yazısı, hattâ her sözü tenkididir." (İmzasız), "Muhterem Sîmalar: Bahâ Tevfik", Piyanı Mecmuası, nr. 17'den aktaran Ü. Bilgin Topçu, a.g.e., s. 81.
- 89 Bkz. Dursun Ali Tökel, "Muallim Naci-Recâizâde Mahmud Ekrem Tartışmaları Zaviyesinden Tanzimatta Tenkit Faaliyetlerine Umumi Bir Bakış", Ondokuz Mayıs Ü. Eğit. Fak. Dergisi, S. 11, Ekim 1998, s. 237-239.
- 90 Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1997, s. 298.
- 91 Bilge Ercilasun, Serveti Fünûn Devrinde Tenkid, MEB Yay., İstanbul 1994, s. 35.
- 92 Baha Tevfik, Karagöz Salnamesi'nden aktaran Ümmühan Bilgin Topçu, a.g.e., s. 80.